

NOVOTNY TIHAMÉR

„Közös hadgyakorlat »Falábú Janival«”

Gondolatok Nádasy János '56-os képsorozatáról

NOVOTNY TIHAMÉR (1952) Budapest

Nádasy János Németországban élő képzőművészt 1998 körül ismertem meg, amikor az Ernst Múzeumban megrendezett, nagy figyelmet keltő, immáron harmadik „hazatérő” kiállítása után Somogyi György és barátai meghívták őt a Patak Csoportba. 2005-ben *Decimus – X.* jelöléssel nagyszabású tárlatot rendezhettem a tizenkét főt számláló alkotóközösség tagjaival a szentendrei MűvészetMalomban, majd 2006-ban egy összegző kiadványt is szerkesztettem-írtam számukra *Tízéves (múlt) a Patak Csoport (1994–2006)* címmel, amelyben egy-egy művészportrén keresztül részletesen bemutatam az alkotókat is. Ezt követően Nádasy János munkásságát a Zempléni Múzsza folyóirat 2008/Tél(i) számában ugyan még körültekintőbben taglaltam (a tanulmány címe *Felforgató esztétizmus, avagy „flört az antimúzsával”* volt), de az '56-os képeire csak egy mondatban utalhattam. Ennek az volt a legfőbb oka – bár e művek mind 2002 és 2006 között keletkeztek –, hogy az alkotó csak 2010-ben, majd 2011-ben rukkolt elő a 30 képet számláló „teljes” sorozattal: először a Magyar Köztársaság Berlini Nagykövetségén a berlini Fal lerombolásának 21., majd 2011 októberében, a szigetszentmiklósi Városi Galériában, a magyar forradalom és szabadságharc 55. évfordulóján megrendezett kiállításán.

A berlini tárlat katalógusában – amelynek „hívószavát”, vezérmotívumát *Lenin dadogni* [vagy más fordításban: *magyarázzkodni*] *kényszerül*, a *Díszszemle – Budapest '56* sorozat egyik darabjának címkimelésével adta-választotta a művész, s amelyen szerepelt még a *Falvirágok – Berlini képeslapok* jeles ciklusa (1980–1990) és a *Bunkerképek* néhány példánya is – így összegzett dr. Rab Irén:

„Ez a kiállítás 34 képet mutat be a Szigetszentmiklóson született Nádasy János munkáiból. Nádasy életét a 20. század írta. Háború, osztályidegenség, forradalom, emigráció. 54 éve él távol hazájától, mégis minden porcikájában, gondolkodásmódjában, érzékenységében, emberi habitusában magyar maradt. Élete meghatározó élménye az 1956-os forradalom volt, mindaz, amit a forradalom jelentett: a megalázott ember, meggyötört közösség lázadása az erőszak ellen. Ez az élmény kísérté életét és befolyásolta alkotói munkásságát. Megtanulta, hogy az emberi szellemiséget fenyegető terrort, az álszent buzgósággal hirdetett hamis ígéreteket és képviselőiket egy pillanatra sem szabad túrni, [mert] az individuum és a közösség szabadsága a totalitárius hatalmi játékokban elvész.”

Nádasy tehát három képciklusából adott ízelítőt ezen a kiállításon. A három ciklust ugyanazon gondolatkör fonta egybe: az egyén lázadása az elnyomás, a béklyó, a rabság, a szabadságelvonás, az igazságtalanság, a skatulyába kényszerítettség, az uniformis és az erőszak ellen. Alkalmasabb időpontot nem is találhattak volna e kiállítás megnyitásának napjára. Ugyanis 2010. november 9-én volt 21 éve, „hogy a hatalom kisszerűség táplálta gyűlöletből emelt falát a berlini nép lerombolta. Az első rést ezen a falon Budapest bátorsága ütötte. Budapest–Berlin, 1956 és 1989, két forradalom a szabadságért, az emberhez méltó életért. Nádasy János mindkét helyen és mindkét időben szemtanú volt. Az átéltek mélyen beivódtak a tudatába, hogy élményből emlék, emlékből műalkotás, örök mementó legyen.” (dr. Rab Irén)

Ugyancsak ebben a katalógusban olvashatjuk Ludolf Baucke műgyűjtőnek a *Kényszerállapot képei* című hozzászólását, aki arra hívta fel a figyelmet, hogy Nádasy János nemcsak a művészetben, hanem a valóságban is (s talán éppen ettől olyan hitelesek a képei!) „gyakran átlépte a határokat. A határokat, melyekkel az életben és a művészetben, mint egy vasfüggönnyel, állandó konfliktusanyagként találkozott. Az elválasztást – falak, sorompók, veszélyzónák formájában – rendkívüli állapotként kellett megélnie. Ezek olyan erővel hatottak rá, hogy életének művészi szakaszait a mai napig inspirálják, és alkotásainak állandó elemeivé váltak.”

Nádasy János tehát, aki egész életében különös viszonyban állt a valósággal – hiszen ez művészet alapállásának, elkötelezett, tabudöntőgető, szókimondó realizmusának a lényege, mert „neki csak a nyers valóság számít, s a szépség számára a dolog valóságosságában rejlik”, jegyzi

meg róla egyik kiváló ismerője, Heinz Thiel művészettörténész –, soha nem mondott le a rajzolás útján megszerezhető (úti) élmények, benyomások, tapasztalatok begyűjtési lehetőségéről, a táji-környezeti-emberi-technikai világ szociológiai, élettani vagy antropológiai jellegű, jegyzetelő, adatgyűjtő, sőt dokumentáló vizsgálatáról.

Már régóta kereste-kutatta, gyűjtötte a magyar forradalom dokumentumfelvételeit is.

Nehezen tudott nekilátni a téma feldolgozásának, hiszen egyrészt túl közeliek, túl személyesek voltak az emlékei, másrészt úgy érezte, a kiválasztott dokumentumfotók annyira önmagukért beszélnek, annyira súlyosak, szikárok és szókimondóak, hogy már nem lehet se túl sokat hozzájuk adni, se elvenni belőlük. Ugyanakkor csak illusztrálni sem kívánta az eseményeket, de félt a túlcserdülő, giccses érzelmektől, a megszokott képi kliséktől is. Végül két, a világsajtót is megjárt dokumentumfelvételt választott ki magának a munkákhoz. A két egymással szembeállított fénykép mint két visszatérő vezérmotívum átszövi az egész sorozatot. Az egyik fotón szovjet tisztok és kiszolgálóik egy csoportja látható, valahol Budapesten, a november 4-i invázió napján. A főparancsnok előrelépve altisztjeinek fedezékéből fenyegetően a pisztolytáskájához nyúl, hogy elővegye fegyverét, amellyel elriasztani kívánja hivatlan „fotóriporterét”. Látszik, az ajkát valami kemény és könyörtelen, leszámolásra kész szitokféle is elhagyja az exponálás pillanatában. A másik fényképen egy Csepel teherautón elhelyezkedő fegyveres forradalmárok tettere kész, a győzelem reményétől megittasuló, önfeledten bizakodó, lelkes csapatát látni. Az egyikük már nem fért fel a platóra, ő a motorház tetejére ült, hogy le ne maradjon a hősiességéről. A művész szándéka szerint a két ellentétes „leit-motívum” állandóan visszatérő, más-más összefüggésben megjelenő változata a párbeszédre már képtelen felek és nézetek, ideák és ideológiák kibékíthetetlen szembenállását, hajthatatlan elszántságát és elsimíthatatlan tragédiáját hangsúlyozza.

Ugyanakkor Nádasy János az 1956-os forradalom és szabadságharc témáját igyekezett nem pusztán magyar, de egyetemes problémaként is kezelni, ahol az egyik oldalon a hatalmaskodás, az ember meggyalázása, megalázása, a másik oldalon pedig az ellenállás, az emberi méltóság forradalma és a testvériség szabadsága áll. Ezért a képeken tudatosan nem használt olyan „magyaros” motívumokat, mint a piros-fehér-zöld vagy a lyukas zászló és a Kossuth-címer. De a szovjet-kommunista vörös csillag is csak ritkán jelenik meg egy-egy képen, s ha igen, akkor is csak a náci horogkereszt mellett, ezzel is nyomatékosítva, hogy a két elnyomó hatalom között nincs lényegi különbség. A ciklus darabjain túlnyomórészt csizmás, feszes uniformisos, masírozó katonák állnak szemben a civilek teherautókra kapaszkodó szabadságharcosaival egy romos városban, ahol persze a harci cselekmények és események képi, valamint szöveges „idézetei” nagyon is konkrétak: a ledöntött Sztálin-szobor bronzcsizmái, valamint teherautóval elvontatott gigantikus feje, felismerhető budapesti helyszínek, terek és épületek, az eseményeket hitelesítő tárgyak, felirattörödékek, újságrészletek és személyek.

Csak néhány példát említenék:

A *Szellemidézés...* jelölésű mű a berlini kiállítás katalógusában „!WANTED!” címmel jelent meg, tudniillik ezt a feliratot a körözött, keresett bűnözők arcképes falragaszain szokás használni, s Nádasy vegyes technikás szitanyomatán történetesen Kádár és Brezsnyev látható.

A „*Lógni fogsz Budapest legnagyobb fáján!*”... feliratú, preparált merített kartonra szitanyomással „kollázsolt” mű idézete Alekszandrovics Szerov szovjet hadseregtábornoktól származik, aki ezekkel a szavakkal fenyegette meg Kopácsi Sándort, amikor letartóztatta.

A *Fedőneve „Forgószél!”*... elnevezésű, ezüstfelületű kartonra szintén szitanyomással „kollázsolt” alkotás címében az idézett szó a november 4-i szovjet katonai hadműveletre utal, amelyet Kádár János „kérésére” hajtott végre a brutális elnyomó hatalom.

A *Közös hadgyakorlat „Falábú Janival!”*... jelölésű, vegyes technikás alapon egyedi szitatechnikával „kollázsolt” munka előterében a forradalmár Mész János látható, aki a Pártház ostrománál vált híressé. A beceneve Falábú Jankó vagy Falábú Jani volt, mert az egyik valóban abból készült. „A forradalom forгатagában börtönből szökött bűnözőből vált hőssé. A munka felső részén a Körútnak az Üllői út és a Nemzeti közötti szakasza. Ennek a képnek az emlékezetével mentem el annak idején. A Rákóczi tér temető volt sírhantokkal borítva” – fűzi megjegyzését művéhez az alkotó.

Az előzőhöz hasonló technikával készített *Mona Lisa megerősökölése...* című kép idézetei viszont – Leonardo két embermotívuma, Mona Lisa kivágott arca és egy önarckép rajza – egyértelmű

kapcsolódások a művészeti tradíciókhoz, a kulturáltsághoz, valamint az emberiséghez a vad erőszakkal szemben.

A néhány kiemelt példa közül azonban van még egy feltétlenül említendő kép – talán a sorozat záró darabja, *Őnarckép Hannával és Leonardóval a front közé szorulva – Budapest 2006* –, ahol a két „leit-motívum” közé satuzódva a három egyenlő nagyságú portré látható. Ez a mű egy annyira megdöbbentően bizarr tér- és időutazás, hogy idéznem kell az alkotó művéhez fűzött kommentárját: „Igen, Budapest – 2006! Hazamentem ünnepelni az 50. évfordulót. Feleségemmel vonultunk a Bajcsy-Zsilinszky úton, teljesen békésen a többi emberrel, amikor hirtelen rendőrök jelentek meg, és könnygázt dobáltak a vonulókra. Gyorsan egy mellékcába rohantunk, de mégis későn, mert a szemünket már elérte a könnygáz. Hanna szemlencsét visel, s a gáz annyira megsértette a szemét, hogy orvoshoz kellett fordulnunk.”

Nem beszéltünk még a sorozat technikájáról, kompozíciós szempontjairól és színeiről. Ezekkel kapcsolatban célszerű a művész gondolatait idéznem a már említett berlini katalógusából: „hosszú ideje szinte kizárólag szitanyomással dolgoztam, melyhez egy új nyomási technikát fejlesztettem ki. Ez lehetővé tette a dokumentumfelvételek hitelességének visszaadását. Rajzolásnál és festésnél köztudottan látszódik a nagyon egyéni vonalvezetés. Ezt a művészeknél egyébként sokra tartják, mégis ennél a feladatnál túlságosan szubjektívnek éreztem. A képfelületet az emlékfotók nézőpontjához hasonlóan alá-, mellé-, föléhelyezett képekkel raktam teli, úgy, hogy ne mesterkélten komponálnak hassanak, hanem mint a filmkockák, fussanak, néha megakadva, néha túl gyorsan, egyszerre és egymás fölött peregjenek. A művek erős színezése nem pusztán a komor téma vagy a fekete-fehér felvételek rideg hatásának ellentételezése, inkább rájátszás a *Fal* graffitire, és hozzájárul a képszerűség esztétikai hatásához. Ezért a képfelületet a szitanyomás előtt különböző anyagokkal

és eljárásokkal nagyon színesre preparáltam, és különböző képhordozókat, például lenvásznat, chromolux [ezüstfelületű] kartont, merített papírt vagy fóliát alkalmaztam.”

Nádasdy János képzőművész térben és időben – Szigetszentmiklóstól Budapestig, a forradalom fővárosából Bécsen át a dél-amerikai Montevideóig, Buenos Airesből Nyugat-Németországig, Hannovertól a magyarországi Telekiig – nagyon nagy utat járt be, és egy egészen rendkívüli, szokatlan technikai újításokban, „harmadikutas” megoldásokban, szociális érzékenységben gazdag, „naprakész” életművet hozott létre, amelynek „csupán” egy kis szelete a *Díszszemle – Budapest '56-os ciklusa*. Ennek a sorozatnak a bemutatását mégis fontosnak éreztük, hiszen még nincs eléggé rögzülve, bevésődve a magyar vizuális köztudatba.

A Nádasdy-féle '56-os történet azonban számomra nem itt ér véget, hanem annak a kérdésnek a tolmácsolásában, amelyet most idézek tőle: „a Török Pál utcában, a gimiben volt nekem egy csinos osztálytársnőm, Magyar Katalin. Mindig irigyeltem, mert nagyon tudott rajzolni, én meg nem. Őstehetség lehetett, nekem meg azt meg kellett tanulni. Kati, ahogy neveztük, a forradalom alatt önkéntes ápolónő volt, és mentőautóban járta a frontszakaszokat. Később tudtam meg, hogy egy ilyen járat közben az oroszok rálöttek a mentőautóra, és Katit eltalálták. Dokumentumokban van lejegyezve: Kati feljajdult, és csak annyit mondott: »Gyerekek, engem eltaláltak. Én most meg fogok halni. Szevasztok!« 16 éves volt. Egy fotója ki van téve a Képzőművészeti Gimnázium folyosóján, csak úgy elég mellékesen, kissé ridegen. Kérlek, ha te is úgy gondold, állíts neki egy »emléktáblát« a Kortársban.”

Kedves János! Kérésednek ezzel a végszóval – az elhunyt iránti tiszteletből és neked örömmel – ezennel eleget teszek.

Határmenti őrzéret (Zsennye), 1987

Mona Lisa megerőszkolása – Budapest '56, 2002

Az ellenség keze betette a lábát – Budapest '56, 2004